

dobiti i zapisnici dubrovačke kancelarije. Vjerovni list predstavlja "punomoć", ovjeru izjave aktera poslovanja da je zastupnikova riječ pravosnažna, jer su zastupnici ustvari ti koji obavljaju najveći dio aktivnosti u okviru ovog poslovanja. Osnovni dokument je matica, ustvari povelja koja obezbjeđuje vjerodostojnost u svim transakcijama. Sastavni dio ove povelje je oporuka kojom su ulagači određivali svoje nasljednike u poslovanju.

Na kraju autor zaključuje da je korist Dubrovčana u ovoj vrsti bankarskih poslova bila višestruka. Posebno ističe da su oni ulaganje novca na dobit koristili kao jako političko sredstvo u stabilizaciji odnosa sa zaleđem. Vlastelu iz zaleđa, pak, ovo poslovanje je prema autoru "iz krute feudalne zbilje uvodilo u stabilne ekonomske tokove novog evropskog građanskog društva".

Iz svege gore navedenog može se konstatovati da knjiga *Iz historije bankarstva Bosne i Dubrovnika u srednjem vijeku (Ulaganje novca na dobit)* autora dr. Esada Kurtovića predstavlja izuzetan doprinos u sagledavanju odnosa Bosne i Dubrovnika u srednjem vijeku, kroz prizmu ulaganja novca na dobit. Uz ovu i knjiga pod nazivom *Veliki vojvoda bosanski Sandalj Hranić Kosača* objavljenu 2009. godine u izdanju Instituta za istoriju Sarajevo, koju je kao doktorsku disertaciju pod nazivom *Sandalj Hranić Kosača i njegovo doba* autor odbranio 2006. godine, predstavljaju veliki doprinos u rasvjetljavanju historije srednjovjekovne Bosne, podacima o jednom od Kosača, kojima je dopunio sliku o ovoj značajnoj bosanskohercegovačkoj vlasteli, ali i o političkim, ekonomskim i društvenim prilikama u srednjovjekovnoj bosanskoj državi, što je zaista nedostajalo u bosanskohercegovačkoj historiografiji.

VESNA MUŠETA-AŠČERIĆ

Emperor Sigismund and the Orthodox World, (Hrsg. Ekaterini Mitsiou – Mihailo Popović – Johannes Preiser-Kapeller – Alexandru Simon), Österreichische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-Historische Klasse, Denkschriften, Bd. 410, Veröffentlichungen zur Byzanzforschung, Bd. XXIV, Wien, 2010, 158 str.

Urednički trud ekipe mladih stručnjaka, znanstvenih suradnika Instituta za bizantska istraživanja Austrijske akademije nauka – Ekaterine Mitsiou, Mihaila Popovića i Johannes Preiser-Kapellera – uz pomoć kolege Alexandru Simona sa Univerziteta "Babeş-Bolyai" Cluj-Napoca u Rumuniji, proizveo je izuzetno vrijednu knjigu posvećenu kralju i caru Sigismundu Luksemburškom.

Zbornik radova je rezultat objedinjavanja jednog dijela tematski srodnih izlaganja pročitanih na velikoj međunarodnoj konferenciji *Sigismund Luksemburški i njegovo vrijeme (Sigismund of Luxemburg and his Time)*, održanoj u decembru 2007. godine, na 370. obljetnicu Sigismundove smrti, u Velikom Varadinu, gdje se nalaze i carevi posmrtni ostaci. Zbornik, kroz sedam radova na francuskom, njemačkom i engleskom jeziku, tematizira odnos Sigismunda Luksemburškog (1368-1437), ugarskog kralja, rimsko-njemačkog cara i cara Svetog Rimskog Carstva sa pravoslavnim svijetom. Zbog univerzalnog karaktera svoje vlasti, ali i kompleksnih političkih prilika tog vremena, Sigismund je igrao značajnu ulogu i za katolike zapadne Evrope, ali i za pravoslavce u njenom istočnom i jugoistočnom dijelu. Posebno su bile intenzivne Sigismundove veze sa dvjema pravoslavnim podunavskim kneževinama Moldavijom i Vlaškom, ali i sa pravoslavnim stanovništvom koje je u velikom broju živjelo u Ugarskoj. Cilj

radova sabranih u ovom zborniku bio je da se uz analizu napora ulaganih za jedinstvo, kako Istočne i Zapadne crkve, tako i same Zapadne crkve, krajem 14. i tokom 15. stoljeća, osvjetle diplomatski, vojni i crkvenopolitički momenti ključni za Sigismundov odnos prema pravoslavlju. Posebna je pažnja u tome smislu posvećena njegovim političkim planovima u kontekstu odbrane od osmanske opasnosti. S obzirom na to da različiti suvremeni bizantski izvori na grčkom jeziku također govore o pojedinim aspektima ovog problema, može se smatrati opravdanim što su vladavinu jednog "zapadnog" monarha obradili znanstvenici prvenstveno angažirani na proučavanju tema iz prošlosti Bizanta. Upravo će zbog ovog interdisciplinarnog pristupa izdanje biti podjednako zanimljivo stručnjacima koji se bave srednjovjekovnom prošlošću Zapadne i Istočne Evrope.

Prvi rad u zborniku je djelo Francka Collarda, *D'Henri VII à Sigismond de Luxembourg: une dynastie impériale à l'épreuve du poison* (9-16), i posvećeno je istraživanju i dokumentiranju pokušaja trovanja vladara iz dinastije Luksemburgovaca. Sigismund je, prema sačuvanim podacima, bio šesti vladar iz ove porodice kojega su protivnici nastojali usmrtiti trovanjem. Njegovi su prethodnici – brat Vaclav, otac Karlo IV, djed Ivan, ali i pradjed car Henrik VII – također bili žrtve sličnih pokušaja. Autor ukazuje na činjenicu da je bilo i drugih bolesti, poput malarije ili dizenterije, koje su suvremenici zbog neznanja liječnika pripisivali trovanju, ali i na to da je otrov bio korisno političko oružje i značajno propagandno sredstvo, jer je ozdravljenje nakon pokušaja trovanja pripisivano snazi vladara, njegovoj nadnaravnoj moći i Božijoj pomoći.

Prilog Julije Dücker, *Sigismund und der Konflikt um die Königskrönung Witolds von*

Litauen 1429/30 (17-25) govori o Sigismundovoj ulozi i držanju prema događajima vezanim za namjeru krunjenja Witolda Litavskog za kralja. Sukob je izbio nakon sastanka u januaru 1429. na kojem je Sigismund predložio Witoldovo krunjenje i uzdizanje velikog vojvodstva Litvanije na rang kraljevine, čemu se usprotivio poljski kralj Vladislav Jagelo. Poljaci su u narednom periodu poduzeli sve mjere da spriječe krunisanje koje na samom kraju i nije obavljeno zbog Witoldove smrti u oktobru 1430. godine.

Rad Ekaterini Mitsiou *Vier byzantinische rhetorische Texte auf westliche Herrscher* (Četiri bizantska retorska teksta upućena zapadnim vladarima, 27-39) donosi analizu četiri pohvale koje su bizantski pisci i govornici uputili vladarima na katoličkom Zapadu. Prvi bizantski *enkomion*, tj. pohvalni tekst, za jednog zapadnog vladara bio je posvećen caru Fridrihu Barbarosi (1152-1190). Nakon njega jedan je posmrtni govor (lat. *oratio funebris*) posvećen caru Fridrihu II od Hohenstaufena (1212-1250). Enkomijastički tekst sličnog sadržaja bio je napisan i za kiparskog kralja i titularnog kralja Jerusalema Hugu IV od Lusignana (1324-1359), dok je posebna pažnja u radu posvećena pozdravnom govoru za Sigismunda Luksemburškog, čije se autorstvo pripisuje kardinalu Isidoru Kijevskom († 1463). Autorica ubjedljivo raspravlja o razlozima nastanka tih tekstova, te njihovoj ideološkoj pozadini.

Naredni rad u Zborniku potpisuje autor Dan Ioan Mureșan, *Une histoire de trois empereurs. Aspects des relations de Sigismond de Luxembourg avec Manuel II et Jean VIII Paléologue* (41-101). To je ujedno i najduži rad koji obimom obuhvata više od trećine knjige, a govori o Sigismundovim odnosima sa suvremenicima, bizantskim carevima Manojlom II i Jovanom VIII Paleologom.

U historiografiji su odnosi između ova tri vladara uglavnom promatrani kroz prizmu križarskih ratova i nastojanja za oslobođenjem Carigrada iz osmanskog obruča. Za bizantsku stranu, pritisnutu od Osmanlija, oslonac na katoličke vladare zapadne Evrope predstavljao je manje od dva zla, i na koncu je postalo neizbježna "opcija". Autor polazi od teze da historičari koji su analizirali odnos Ugarske i Bizanta u njihovoj ulozi priprema za križarski rat koji je završio u Nikopolju, nisu imali dobar pristup problemu. On analizira tezu srednjovjekovnih pisaca prema kojoj su "šizmatici" krivi za teški poraz kod Nikopolja i opisuje Sigismundov dolazak u Carigrad odmah nakon poraza. Cijela su zbivanja popraćena i u kontekstu Sigismundovog odnosa prema Srbiji i srpskim velikašima nakon bitke na Kosoivu. Autor naglašava da je u to vrijeme slika političkih dešavanja bila često isprepletena sa vjerskim prilikama, i upravo u tom kontekstu on obrađuje pokušaje za crkvenom unijom koja je stajala u centru zapadnih nastojanja i njihovog odnosa prema Bizantu u zadnjim decenijama njegovog postojanja.

U članku *The Order of the Dragon and the Serbian despot Stefan Lazarević* (103-106), Mihailo Popović tretira ulogu koju je imao srpski despot Stefan Lazarević u okviru Zmajevog reda, viteškog društva kojeg je zajedno sa suprugom Barbarom osnovao Sigismund Luksemburški 1408. godine radi zaštite svojih interesa. U historiografiji je već primjećen poseban položaj kojeg je na prvom mjestu u spisku pobrojanih vitezova Zmajevog reda zauzimao despot Stefan, a autor u svom radu obraća pažnju na inicijaciju novih članova u red, na njihove dužnosti te na značku Zmajevog reda. Također se bavi problemom razmimoilaženja ugarskih i srpskih izvora o despotovom članstvu, te

postavlja pitanje da li su pravoslavni članovi reda, uključujući i despota, morali preći na katoličku vjeru kako bi bili primljeni u članstvo ovog društva.

Johannes Preiser-Kapeller u radu *"Denn der Krieg umschließt uns von allen Seiten". Vorboten und Nachwehen der Schlacht von Nikopolis 1396 im Sprengel des Patriarchats von Konstantinopel* (107-125), analizira pisma pisana za vrijeme Bajazidove opsade Carigrada a u kojima se spominje Sigismund. On ističe da je u tom vremenu patrijarh bio ekumenski, ali da car više nije, te u prilogu rada donosi spisak odabranih spisa i patrijaršijskih i carskih poslanstva van Konstantinopolja prije i poslije bitke kod Nikopolja (1396) sve do bitke kod Angore (1402). Spisak je objavljen u formi regesta, sa pozivom na relevantne zbirke izvora i literaturu u kojoj se o određenom pismu ili poslanstvu može više saznati.

Posljednji rad u zborniku potpisuje Alexandru Simon, *Annus mirabilis 1387: King Sigismund, the Ottomans and the Orthodox Christians in the Late 1380s and Early 1390s* (127-152). Autor daje pregled političkog i ideološkog naslijeđa, kao i promjena unutar interesne sfere ugarskog kraljevstva (*Archiregnum Hungaricum*) tokom 70-tih i 80-tih godina 14. stoljeća. On se fokusira na jugozapadno krilo odbrane Ugarske te je posebno poglavlje svog rada naslovio "Od bosanskog izazova do tampon država sjeverozapadnog Balkana". Polazi od smrti srpskog cara Dušana 1355. godine i ukazuje na to da su osmanski uspjesi zaustavili latinsku ekspanziju na Balkanu. Prema njegovom tumačenju, kralj Ludovik je odugovlačio sukob sa Osmanlijama kako bi se posvetio unutrašnjim pitanjima i konsolidiranju svoje kraljevine. Dalje raspravlja o jadranskom frontu u kontekstu regionalnih sukoba i ističe da ni Srbija

ni Bosna nisu mnogo obećavale Sigismundu u pogledu stvaranja baze za anti-osmansku politiku. Prema ocjeni autora, bosanski je kralj, čije ime, nažalost, skoro konstantno piše u iskrivljenom obliku *Trvtko*, predstavljao najveću prijetnju Sigismundovom autoritetu na jugu. Autor piše i o zapadnom Balkanu između Ugarskog kraljevstva i Osmanskog carstva. Tu opisuje bosansku bitku kod Biće u augustu 1388. protiv vojske koju je predvodio Lala Šahin paša, a zasluge za pobjedu nad Osmanlijama u tom boju pripisuje srpskoj vojsci. On zaključuje da je Tvrtkova smrt, koliko god korisna za Sigismunda, ipak ugarskog kralja ostavila otvorenog osmanskim napadima, i da je svojim akcijama protiv Tvrtka u Dalmaciji Sigismund zadao težak udarac najvećem neprijatelju Osmanlija na jugoistoku Evrope. Članak ocrtava svu širinu zamršenih političkih odnosa u to vrijeme. U zaključku autor sumira da je Sigismundov sistem "tampon država", kojeg je implem-tirao tokom druge polovine svoje vladavine, bio rezultat rezonovanja koje je imalo za cilj smanjivanje potencijalne "kolateralne štete". Zauzvrat se broj pravoslavaca odanih kralju značajno povećao.

Svi radovi objavljeni u ovom zborniku su pisani na visokom stručnom nivou i rezultat su detaljnih sistematskih istraživanja u tematskim okvirima kojima se autori već duže vremena bave. Posebno je vrijedna pažnje historiografska širina predstavljenih tekstova i njihova sadržajna raznovrsnost. Također je potrebno istaknuti da je u zborniku zastupljen interdisciplinarni pristup s nakanom da se kroz uzajamno promatranje geografskih regija Istočne i Zapadne Evrope srednjeg vijeka dođe do novih saznanja koji bi obogatili našu spoznaju o tom vremenu. U tom smislu je preplitanje tema i istraživačkih zadataka poželjno, čak i nužno, kako

bismo stekli što bolji uvid u funkcioniranje pojedinih ustanova i procesa koji su obilježili te prostore tokom razvijenog srednjeg vijeka. Uzevši u obzir svakodnevnu komunikaciju, te kontakte i saobraćaj ljudi, roba i ideja u naznačenom periodu, stječe se utisak da je to jedini ispravan pristup u razumijevanju širih političkih i kulturoloških kretanja koja su oblikovala stvarnost srednjovjekovnog čovjeka. Stoga je ovakvo promatranje tematike korisno i za shvatanje položaja Bosanskog kraljevstva u Sigismundovim političkim planovima koji su, kako nam i posljednji rad objavljen u ovom zborniku svjedoči, bili pod snažnim utjecajem osmanskog prisustva na jugoistoku Evrope.

EMIR O. FILIPOVIĆ

Dubravko Lovrenović, *Stećci: bosansko i hmsko mramorje srednjeg vijeka*, Rabic, Sarajevo, 2009, 312 str.

Najstarije zapise o stećcima, najmarkantnijim kulturološkim biljezima Bosne i Hercegovine, donosi Slovenac Benedikt Kuripešić u djelu pod nazivom *Putopis kroz Bosnu, Srbiju, Bugarsku i Rumeliju 1530*. Međutim, tek krajem 19. stoljeća, uporedo s osnivanjem Zemaljskog muzeja u Sarajevu pojavljuju se i prve naučne rasprave o ovom fenomenu. Danas raspoložemo sa adekvatnim odgovorima na većinu problema vezanih za ovu oblast, ali je u pojedinim segmentima ostalo prostora za daljnja istraživanja. Najveći doprinos u proučavanju ove teme dao je Šefik Bešlić, naučnik koji je svoj cijeli životni vijek posvetio ovom fenomenu. Od njegovih publikacija izdvajaju se dvije, jedna iz 1971. godine pod nazivom *Stećci. Kataloško-topografski pre-*